

INHOUD

VERSLAG	2
AGENDA	7
DEELNEMERS	10

VERSLAG

Inleiding

Op vrijdag 1 februari 2002 organiseerde de stichting Forum voor Stedelijke Vernieuwing een Smal Beraad over het thema 'Rotterdam en stedelijke vernieuwing'. De bijeenkomst werd voorgezeten door mw drs S.J. Stuiveling. De deelnemers bediscussieerden het thema als voorbereiding op een Breed Beraad over hetzelfde thema dat op een nog nader te bepalen datum in zal plaatsvinden.

Perspectief voor Rotterdam

Wie door zijn ooghalen naar de gemeente Rotterdam kijkt, heeft het idee dat de stad een succesvolle koers volgt. Er wordt gebouwd, de binnenstad wordt levendiger en aantrekkelijker, het kunst- en cultuurklimaat verbetert, de musea breiden uit, het toerisme neemt toe, de stad heeft zijn positie als winkelcentrum in de regio hernomen, alle stadions zijn vernieuwd, er zijn geen rellen, Feyenoord en Excelsior winnen regelmatig, Sparta speelt nog steeds in de eredivisie, enz.

Wie met de ogen open kijkt, weet dat dit een erg onvolledige opsomming is. Een tijdlang werd gezegd dat Rotterdam 'de verkeerde lijstjes aanvoert'. Een uitspraak die inmiddels met nadruk taboe is verklaard, omdat hij een negatief gevoel teweegbracht en de bewoners stigmatiseert. Het zijn de bloedblaren van deze stad. Ze zijn te zien, ze zijn te voelen, maar we spraken over onze schone handen of de scheiding in ons haar.

Wie nog dicht bij het vuur zit en herhaaldelijk direct betrokken is bij de idee- of planvorming en de uitvoeringspraktijk, vraagt zich even zovele keren af: gaat het wel goed met Rotterdam? Blijft de stad, ondanks de progressie, niet achter bij andere steden?

In de stad zijn veel losse fysieke projecten met een economische en sociale uitstraling aan de orde die elk een eigen territorium bestrijken (KvZ, CS, Hofplein, Parkstad, Noordrand, enz.,enz.) Bestaat er wel een totaalvisie die aan derden voldoende houvast geeft om gericht naar een nabije toekomst toe te werken, en daarin een bedding vinden die minder lijkt op vulkanisch gebied waar niet alleen onregelmatig schokgolven, uitbarstinkjes en morfologische veranderingen optreden, maar waar helaas alleen wordt uitgegaan van de actuele situatie?

Behalve het ontbreken van een demografisch-stedenbouwkundige visie voor langere termijn, gaat het ook puur fysiek niet optimaal op het gebied van volkshuisvesting (hoewel dat ook een landelijke tendens is). De gemeente bouwt per jaar 1000 huizen in plaats van de 3000 die ze zich als opgave heeft gesteld. En dit in een periode dat economisch de wind in de rug blaast. Nota's te over, maar zijn die gestoeld op juiste uitgangspunten?

Een aantal kwesties dringt zich op. Het lijkt wel of de stad niet in staat is partijen te verleiden. Soms schijnen lef en durf te ontbreken. Er wordt gedaan of mensen met goede ideeën kansen krijgen, maar organisatorisch lijkt men niet bij machte hen snel en doeltreffend te steunen.

Heel praktisch: waarom lopen marktpartijen vaak op tegen statische planningsprocedures? Waarom overleggen directeuren van de diensten niet regelmatig met bijvoorbeeld directeuren van de woningcorporaties of andere marktpartijen? Waarom wordt hardnekkig vastgehouden aan verdragende prijsvragen, ook daar waar zonder wedstrijdelement goede ideeën en snelle overeenkomsten gloren? Bekijkt de lokale overheid haar eigen regie kritisch, zowel wat betreft te dwingend als wat betreft te vrijblijvend sturend? Is er in Rotterdam een ambtelijk-politieke infrastructuur met integrale visie op demografische en sociaal-maatschappelijke

veranderingen, op bouwen, wonen, economie en cultuur? En zo die er is, heeft die voldoende volwassenheid?

Kan er, met in het achterhoofd de wetenschap dat de maatschappij veel complexer is geworden en anders functioneert, geleerd worden van de stadsvernieuwing? Bijvoorbeeld door het in het leven roepen van locaties waar een gemandateerde één-loketstructuur goed kan functioneren?

Er is een tweetal invalshoeken via welke de kracht van Rotterdam uit zijn schijnbare zwakte moet zijn te destilleren.

Ten eerste. De vier grote steden en zo ook Rotterdam huisvesten zeer veel minder draagkrachtige groepen; dit is ruwweg 80% van de totale bevolking. Zo'n 20% vormt de economisch draagkrachtige laag inwoners. Hierbij horen ook de middeninkomens maar zij blijven bij de aanpak buiten beschouwing: ze lopen als eersten weg, verhuizen naar plaatsen buiten de stad.

Wanneer een beleid wordt afgestemd op het vergroten van die 20% door wervende woonmilieus zal dit decennia duren. Keer de wereld om en zie die 80% als groep waar kansen liggen. Ontwikkel voor hen, in nauwe samenwerking met eigen mensen en eigen culturele instellingen, een visie. Zij zijn en blijven de dragers van het sociale stedelijk leven en van een groot deel van het economische stedelijk leven. Dit vraagt overigens niet om multicultureel, maar om flexibel bouwen.

Maak voor beide doelgroepen een beleid, want wie er voor heeft doorgeleerd weet: $80\% + 20\% = 100\%$. Daarnaast is het ook van belang te kijken naar de bedrijvigheid die men in de stad wil hebben en houden, en daarop de woonmilieus, recreatieve mogelijkheden en cultureel aanbod af te stemmen. Alleen door die bundeling kan men werkgevers en -nemers aan zich binden.

De tweede kracht van Rotterdam is dat er niet alleen (zoals in drie van de vier grote steden) een zeer omvangrijk aantal huurwoningen is, maar dat deze verhoudingsgewijs minder in handen zijn van kleine particuliere woningbezitters. De grote aantallen huurwoningen van de corporaties bieden deze organisaties de kans een belangrijke rol te spelen in de stedelijke vernieuwing. Zeker als men beseft dat onderverhuur aanzienlijk minder aan de orde is bij huurders van woningcorporaties in Rotterdam. Wat zijn de gevolgen voor corporaties, stad en bewoners wanneer de boekwaarde in plaats van de taxatiewaarde wordt gehanteerd bij verkoop?

Ook wat betreft economie liggen er kansen in Rotterdam. Economie dient gedefinieerd te worden als het verdienend vermogen van het gebied. Het valt vaak niet samen met werkgelegenheid.

De grote economie (haven en petrochemische industrie) ligt niet in het verlengde van de stadseconomie. De haveneconomie kent een geheel andere dynamiek dan die in de stadswijken. Slechts de afgeleide havengelieerde bedrijvigheid (advocaten-, verzekerings- en accountantskantoren) en kleine importfirma's vervullen ook een rol in het stedelijk weefsel. De grote economie kent gemiddeld genomen een afkalvende werkgelegenheid; de kleine economie een groeiende.

De schil rond Rotterdam doet het goed met behalve kantoren en fabrieken ook de klassen in het Westland. Geheel los van deze schil en de grote bedrijven staat de kenniseconomie van de Erasmus Universiteit. Een grootheid in de stad, die ongrijpbaar lijkt door zijn autonomie. In hoeverre is het een verlies voor Rotterdam dat de TU Delft meer gaat samenwerken met de

Universiteit van Leiden in plaats van met de EUR? In hoeverre kan men hierbij spreken van te geringe ontvankelijkheid van de EUR? Betekent dit verlies van impulsen voor de stedelijke bedrijvigheid en afkalving van de mogelijkheid om afgestudeerden voor de stad te behouden? Kan en moet ambtelijk-politiek Rotterdam hier op een of andere manier in treden?

De vraag is of de gemeente voldoende precies is in de definiëring van de verschillende economieën en hun belangen en kansen. Weten we voldoende en doen we voldoende met name voor de 80%, die als gezegd de belangrijke dragers van de stadseconomie zijn? Of ligt met name hier een grote blinde vlek in het beleid? Een goed bestuurder weet wie en wat hij bestuurt. Soms is er binnen het beleid te weinig ruimte. Leidt dit tot 'ademnood' van de betrokkenen.

Wat dat betreft kan de stad een voorbeeld nemen aan de ontwikkelingssamenwerking. Zij kent als doelstelling de mensen een perspectief te bieden en hun de vrijheid te geven hun ideeën zelf uit te voeren. Geen bemoeizorg, maar faciliteren. Het is hún medische zorg, hún opleiding, hún werkgelegenheid, enz. Het zijn hún prioriteiten. Waarbij wel gewezen kan worden op risico's en waarden. Verkeerde keuzes kunnen onder meer leiden tot beschadiging en achterstand, juiste keuzes tot ambachtelijke vaardigheden en maatschappelijk perspectief.

Wanneer we weten dat wonen en zorg in de stadseconomie belangrijke nieuwe terreinen zijn, kan men hier op inspelen via domotica-trajecten. Waarom niet nagedacht over de mogelijkheid hier zorg te verkopen? Er is een groot potentieel aan mensen dat in deze sector werkzaam zou kunnen zijn. Bejaarden kunnen ervoor kiezen naar Rotterdam te komen en hun zorg te kopen. De vraag kan worden gesteld: is er een markt voor zorghotels of zorgpensions? Waarbij meteen bedacht dient te worden dat de zorg excessief duur wordt naarmate de leeftijd van de bejaarden toeneemt. Nieuwe ontwikkelingen in de medische wetenschap houden zich niet bezig met dit soort gevolgen voor de zorg.

Ook telt dat voor ouderen veiligheid essentieel is. Hoe zijn die twee aspecten van zorg en veiligheid te koppelen in een economisch concept? Bestaat hier een visie over? Veelal is er op dit gebied onvoldoende ervaring en kennis om een concept te ontwikkelen. Dan ontbeert het ten enenmale diepgang of volgt de vlucht in defensieve concepten.

Bij het geven van nieuwe impulsen aan de stedelijke vernieuwing draait het om het organiserend en zelfherstellend vermogen van de stad, het concept en het kiezen van het (juiste) moment.

Kortweg om mensen en instellingen enthousiast te maken, oplossingen aan te dragen die houdbaar zijn, vertrouwen in elkaar te hebben, te willen denken in oplossingen in plaats van in problemen, de bereidheid te tonen mee te willen doen, te streven naar een attractieve stad met perspectief voor alle bewoners, een dynamiek in de stad te implanteren die veerkracht biedt, maar ook vrolijkheid om het leven te veraangenamen.

Samengevat:

* Het duurt generaties voordat de Schwung omhoog terug is. Wie de stad over 20 jaar beschrijft, maakt ook een beeld voor de (aanpak van) de stad van nu. Een lange integrale termijnvisie leidt tot houvast. Daaruit is een middellange visie te destilleren. Motto's zijn: veilig, schoon en een persoonlijk perspectief voor alle bewoners. Wij, die hierover nadenken en praten, zitten in 2020 in het bejaardentehuis. Hebben andere groeperingen met

andere culturen en leeftijden ook ideeën voor de toekomst? Hoe krijgt men inzicht in hun gedachten en hoe betreft men ze bij het maken van een visie en een aanpak?

- * Te veel nota's lijken zowel de visie als de aanpak verstikken, hoezeer in bepaalde stukken zeer waardevolle bijdragen zijn te vinden.
- * Maatschappelijk rendement is voor de stad belangrijker dan het sectoraal bekeken 'woonrendement'.
- * Horizontaal overleg en samenwerking op basis van vertrouwen tussen de diensten en politici enerzijds, en marktpartijen en nieuwe groeperingen anderzijds bieden kansen om institutionele en sectorale waterschotten neer te halen.
- * Rotterdam is onderhevig aan mondiale mobiliteit; de instroom van mensen met lage opleiding, minder taalvaardigheid, sociale afhankelijkheid gaat door. Dit legt een zware claim op de visies. De stad dient in bepaalde opzichten bekeken te worden als een ontwikkelingsland in Nederland. Uitgangspunt: geen geboden opleggen, maar binnen ruime kaders vrijheid geven.
- * Een visie op 20% + enkele procenten levert minder op dan een visie op 80% + 20%.
- * Hoe maken wij de slag van ambitie naar realisatie? Het vraagt organisatietalent om programma's met harde en zachte kant te sturen. Is de stad nog steeds te veel op (hard) fysiek gebied bezig?
- * Gebrek aan visie levert altijd defensieve reacties op. Stukjes waarheid leveren niet de hele waarheid. Het gaat erom verborgen integrale werelden te ontdekken. En steeds om de vertaalslag te maken opdat iedereen begrijpt waar de kansen liggen.

AGENDA

Geannoteerde agenda voor het Smal Beraad over het thema 'Rotterdam en stedelijke vernieuwing', dat op vrijdag 1 februari 2002 wordt gehouden in 'De Verdieping', Heemraadssingel 95, Rotterdam

---

Achtergronden

Rotterdam heeft in de jaren tachtig en negentig naam gemaakt met zijn stedelijke vernieuwing. Onder het motto van 'Het Nieuwe Rotterdam' kwamen talrijke projecten van de grond. Wezenlijk voor deze aanpak was de afstemming van ruimtelijke en economische vernieuwingen in combinatie met een vernieuwende ontwikkelingsorganisatie: gezamenlijk optrekken van de overheid en het bedrijfsleven

Een aantal resultaten van deze aanpak mag gezien worden: Het Weena, de Beurstraverse (koopgoot), het Schouwburgplein, de Kop van Zuid, de woonwijk Prinsenland en vernieuwende projecten in de stadsvernieuwingswijken. Natuurlijk mislukte er ook wel eens wat, zoals het plan voor de aanleg van een nieuw vliegveld.

Na 1995 is de aandacht verlegd naar sociale vernieuwing en culturele projecten, waarvan Rotterdam Culturele Hoofdstad in 2001 het hoogtepunt vormt. Overigens wordt er letterlijk nog wel voortgebouwd op de ideeën van 'Het Nieuwe Rotterdam': de hoogbouw rond de Coolingsingel, woontorens langs de rivier.

Als wordt gekeken naar de werkelijkheid van de sociaal-economische en ruimtelijke ontwikkelingen, valt op dat Rotterdam thans achterblijft. De groei van de regionale economie ligt lager dan die van andere regio's. De ontwikkeling van de economische vernieuwing – deelneming in de groeisectoren van de economie – blijft achter. De groei van de werkgelegenheid is relatief beperkt, de arbeidsmarkt is evenmin een grote attractiefactor. In grote delen van de stad laat de kwaliteit van de woonomgeving nog steeds te wensen over. Daarbij komt dat ondernemers zeggen op te lopen tegen een ambtelijke- en bestuurscultuur die minder ontvankelijk is voor vernieuwende ideeën, eerder in de weer is met vragen of de voorstellen wel passen in de regels, dan de regels aan te passen aan vernieuwing. Anders gezegd: er is een nieuw elan nodig, een *centrale vernieuwende gedachte* zoals destijds 'Het Nieuwe Rotterdam'.

Tijdens dit Smal Beraad zal, gedurende een dagdeel (van 15.00 uur tot 18.00 uur, af te sluiten met een diner), door circa 15 vertegenwoordigers van betrokken private partijen van gedachten worden gewisseld over een nieuwe centrale vernieuwingsgedachte en - in dat licht - over concrete ontwikkelingsmogelijkheden voor Rotterdam(-Zuid). De uitkomsten van het Smal Beraad zullen centraal staan in een in het voorjaar van 2002 te houden Breed Beraad, waaraan – naast vertegenwoordigers van private partijen – ook zal worden deelgenomen door bestuurders en ambtenaren van de gemeente Rotterdam. Met de organisatie van het Smal – en het Breed Beraad beoogt het Forum een bijdrage te leveren aan (het inzicht van betrokken partijen in) de ontwikkeling (smogelijkheden) van Rotterdam en in meer algemene zin aan het inzicht in een effectieve aanpak van complexe stedelijke vernieuwingsvraagstukken.

Aandachtspunten voor de discussie

Tegen de hiervoor geschetste achtergrond zal de gedachtenwisseling tijdens het Smal Beraad worden toegespitst op de volgende aandachtspunten:

- 1 kansen en bedreigingen inzake (de aanpak van) de ontwikkeling van Rotterdam;
- 2 wat publieke en private partijen – al dan niet gezamenlijk – kunnen/moeten doen;
- 3 gespreksthema's voor het Breed Beraad waaraan ook vertegenwoordigers van de gemeente Rotterdam deelnemen.

Agenda

Globaal ziet de agenda voor het Smal Beraad er als volgt uit:

Vrijdag 1 februari 2002

15.00 uur	welkomstwoord door ir P.O. Vermeulen, voorzitter Forum voor Stedelijke Vernieuwing
15.05 uur	opening door mw drs S.J. Stuiveling, voorzitter Smal Beraad
15.10 uur	discussie, toegespitst op de aandachtspunten/centrale vragen 1 t/m 4
18.00 uur	apéritief en diner
20.30 uur	afronding

DEELNEMERS

Deelnemerslijst Smal Beraad over het thema 'Rotterdam en stedelijke vernieuwing' op vrijdag 1 februari 2002 in 'De Verdieping', Heemraadssingel 95, Rotterdam

---

Mw drs H.M.A. van den Blink	ERA Bouw
Drs A.Th. van Delden	Ministerie van V&W/Forum
P. van der Gugten	Proper Stok Groep
Mw P.A.M. Harmsen	Forum
P. Huiskens	Stichting De Werkplaats
Prof. dr L.A. de Klerk	UvA / Forum
Ir N. Mol	Vesteda Project
H. Moscoviter	Hofnar Producties
Drs A.H.A. Ouwerkerk	Maaskoepel
Drs J.H.A.A. Prins	Eurowoningen
Dr E.Th.P. Staal	Vestia Groep
Mw drs S.J. Stuiveling	Algemene Rekenkamer
Ir P.O. Vermeulen	Bank Ned.Gemeenten/Forum
Dr H.C. van der Wouden	SCP